

În seara celei de-a treisprezecea aniversări a zilei mele de naștere, am făcut un anunț:
— N-o să mă mărit niciodată și nici n-o să am copii.

Îmi aduc aminte cu precizie când și unde am dat glas acestei declarații: pe la șase seara, într-un restaurant de la intersecția străzii West 63 cu Broadway. Ziua cu pricina era 1 ianuarie 1987, iar eu am lăsat să-mi scape respectiva afirmație la scurtă vreme după ce părinții mei începuseră să se certe. Ațâțat de alcool și de un număr impresionant de resentimente adânc ascunse, scandalul a luat sfârșit în clipa în care mama a urlat la tatăl meu că e un nimeni, după care, încându-se de plâns, s-a repezit în ceea ce ea numea „camera fetițelor”. Deși ceilalți clienți din restaurant priveau prostiți scena zgomotoasă, provocată de nemulțumirile conjugale, cearta nu constituia vreun mare șoc pentru mine. Părinții mei se luau la harță mereu — și aveau obiceiul să-și dea în petic la momentele importante din calendar (de Crăciun, de Ziua Recunoștinței, la aniversarea zilei când unicul lor copil venise pe lume), când valorile familiale contau, chipurile, mai mult decât orice, iar noi ar fi trebuit să ne simțim „încântați și fericiți” unul în prezența celuilalt.

Însă părinții mei nu au fost niciodată „încântați și fericiți”. Aveau amândoi o nevoie disperată să se războiască, așa cum bețivii au nevoie de un gât de tărie, încă de la prima oră a dimineții, ca să poată deschide ochii. Fără scandal, se simțeau nesiguri, izolați, ba chiar puțin pierduți. Odată ce începeau să se înțepe și să se șicaneze, se putea spune că se

aflau într-un loc pe care îl numeau *acasă*. Nefericirea nu este doar o stare de spirit, ci și un obicei... și unul de care părinții mei n-au putut să scape niciodată.

Dar să nu divaghez. Ultima zi din anul 1987. Veniserăm cu mașina de la locuința noastră din în Old Greenwich, Connecticut, pentru a sărbători ziua mea. Merseserăm să vedem baletul New York City, interpretând celebra producție Balanchine a *Spărgătorului de nuci*. După matineu, ne-am oprit la un restaurant ce se chema O'Neill's situat vizavi de Centrul Lincoln. Tata comandase o votca-martini, dăduse pe gât și a doua porție și tocmai ridicase mâna să o ceară pe a treia. Mama s-a apucat să-l bată la cap că bea prea mult. Tata, pentru că așa era el, a informat-o că nu e măică-sa și că dacă mai voia un al treilea afurisit de martini, atunci o să bea un al treilea afurisit de martini. Mama l-a apostrofat să coboare vocea. Tata i-a zis că nu suportă să fie dădăcit. Mama a replicat imediat, subliniind faptul că merită să fie dădăcit, pentru că nu e altceva decât un băiețel care-și aruncă jucăriile din cărucior atunci când e certat. Tata, ca să nu rămână mai prejos, s-a răstit la ea, numind-o o ratată jalnică pe care...

În acel moment, mama a țipat la el — pe un ton dramatic — „Secătură patetică!” și s-a repezit spre „camera fetițelor”, lăsându-mă să mă holbez la cocktailul meu Shirley Temple. Tata i-a făcut semn ospătarului să-i aducă și cea de-a treia votca-martini. Între noi s-a așternut o liniște lungă și stânenitoare. Într-un târziu, tata a spart tăcerea cu o întrebare tâmpită:

— Și cum mai merge școala?

I-am oferit un răspuns pe măsură:

— N-o să mă mărit niciodată și nici n-o să am copii.

În replică, tata și-a aprins una dintre cele treizeci de țigări Chesterfield, pe care le fuma în fiecare zi, și a scos un hohot de râs tabagic.

— Pe naiba, a zis el. De ce ți-e frică, de aia nu scapi.

Trebuie să menționez un lucru despre tata: întotdeauna mi-a trântit adevărul în față. Și nici prin cap nu-i trecea să-mi ascundă nenumăratele dezamăgiri pe care ți le rezervă viața. Ca și mama, funcționa după un anumit principiu: în urma unui schimb de insulte, se purta ca și cum nimic nu s-ar fi întâmplat... cel puțin pentru o secundă sau două. Așa că, atunci când mama s-a întors din „camera fetițelor”, cu un zâmbet înghețat pe față, tata a revenit asupra subiectului.

— Jane tocmai îmi povestea despre viitorul ei, a spus tata, amestecându-și băutura cu bețigașul special din sticlă.

— Jane o să aibă un viitor minunat, a comentat ea. Ce i-ai spus lui tati, draga mea?

Tata a răspuns în locul meu.

— Fiica noastră m-a informat că n-o să se mărite niciodată și nici n-o să aibă copii.

Tata a privit-o pe mama drept în ochi, cât timp a rostit cuvintele, bucurându-se s-o vadă pusă în încurcătură.

— Desigur că ai exagerat, draga mea, mi-a spus ea.

— Nici pomeneală, am contrazis-o.

— Dar știm o mulțime de persoane care sunt căsătorite și foarte fericite... a mai încercat mama.

Tata a chicotit și a dat pe gât și votca-martini cu numărul trei. Mama s-a albit la față ca varul, realizând că vorbise fără să se gândească. („Întotdeauna gura mea reacționează înaintea creierului”, a recunoscut ea odată față de mine, după ce se dăduse de gol că nu se mai culcase cu tata de peste patru ani.)

S-a așternut din nou un val de tăcere stânenitoare, pe care am spart-o un pic mai târziu.

— Nimeni nu e cu adevărat fericit, am spus eu.

— Jane, *serios*... a intervenit mama, ești prea tânără să gândești așa negativ.

— Ba deloc, s-a opus tata. De fapt, dacă Jane și-a dat seama deja despre acest mic detaliu frapant, atunci e mai deșteaptă decât noi doi la un loc. Ai dreptate, copilă — dacă vrei o viață fericită, nu te mărita și nici nu face copii. Însă vei...

— Don, *serios*...

— *Serios* ce? a întrerupt-o el, pe jumătate țipând, așa cum făcea când se îmbăta. Doar nu te aștepți s-o *mint*... tocmai când a scos pe gură rahatul de *adevăr*, nu?

Mai mulți oameni de la mesele învecinate ne aruncau priviri furioase. Tata și-a afixat zâmbetul lui de băiețel obraznic. A comandat al patrulea martini. Mama strângea mecanic un șervețel între degete și nu a mai spus decât:

— O să conduc eu în seara asta.

— Mie îmi convine, a replicat tata.

A sosit și cel de-al patrulea martini și a ridicat paharul spre mine.

— La mulți ani, iubito. Să dea Domnul să nu trăiești niciodată în minciună...

M-am uitat spre mama. Avea ochii în lacrimi. Mi-am îndreptat privirea spre tata. Zâmbetul i se lățise și mai tare.

Am terminat de mâncat și am mers spre casă în liniște. Ceva mai târziu în seara aceea, mama a intrat în camera mea, unde eu citeam în pat. A îngenuncheat lângă mine, m-a luat de mână și m-a rugat să ignor tot ceea ce-mi spusese tata.

— Vei fi fericită, draga mea. Știu eu asta.

N-am scos niciun cuvânt. Am închis ochii și am adormit.

Când m-am trezit a doua zi de dimineață, tata plecase.

Am descoperit acest lucru când am coborât la bucătărie, pe la ora unsprezece. Școala urma să înceapă abia peste trei zile — și, ca proaspăt intrată în lumea adolescenței, începusem deja să apreciez partidele de somn lungi de douăsprezece ore ca pe o modalitate de a face față consacratei credințe adolescente: *viața e nașpa*. Când am intrat în bucătărie,

am găsit-o pe mama stând la masa îngustă, unde luam micul dejun, ținându-și capul plecat, cu machiajul distrus și ochii roșii. În scrumiera din fața ei ardea o țigară. O alta îi fumegea între degete. În cealaltă mână se vedea o scrisoare.

— Tata ne-a părăsit, mi-a zis.

Tonul ei era plat, lipsit de orice emoție.

— Poftim? am întrebat-o, neînțelegând nimic.

— A plecat și nu se mai întoarce. Scrie aici.

Mi-a întins scrisoarea.

— Dar nu poate să facă asta.

— Oh, ba bine că nu. Exact asta a făcut — scrie aici.

— Dar azi-dimineață... era aici când te-ai trezit.

Nu și-a dezlipit ochii de scrumieră cât timp a vorbit.

— I-am pregătit micul dejun. L-am condus până la gară.

Am discutat chiar să mergem la târg în Westport, sâmbăta asta. Mi-a spus că se întoarce acasă cu trenul de 7:03. L-am întrebat dacă vrea să-i gătesc niște costițe de miel pentru cină. Mi-a zis: „Da, sigur..., dar fără broccoli“. M-a sărutat în fugă pe obraz. M-am dus până la A&P. Am cumpărat costițe de miel. Am venit acasă... și am găsit asta.

— Adică a lăsat-o înainte să plecați la gară?

— Când ne pregăteam să ne urcăm în mașină, mi-a spus că și-a uitat stiloul ăla Parker al lui și s-a întors în casă. Probabil că atunci a lăsat scrisoarea.

— Pot s-o văd?

— Nu. E personală. Vorbește despre unele lucruri care...

Se opri și trase adânc din țigară. Brusc, își ridică spre mine privirea furioasă:

— Dacă n-ai fi spus...

— Ce? am șoptit.

A ridicat scrisoarea mai aproape de ochi. Și mi-a citit cu voce tare:

„Când Jane ne-a spus aseară că «nimeni nu e, de fapt, fericit», decizia asupra căreia tot cumpăneam — și o amânam — de ani de

zile, brusc, nu mi s-a mai părut așa de neverosimilă. După ce te-ai dus la culcare, am rămas în sufragerie și am realizat că, în cel mai bun caz, voi mai avea de trăit încă treizeci și cinci de ani... probabil mai puțin, la cât fumez... Așa că nu m-am putut abține să nu consider că gata, mi-a ajuns. Până aici. Fiica noastră are dreptate: fericirea nu există. Dar măcar dacă ies din căsnicia asta, voi suferi mai puțin decât acum."

Mama a aruncat scrisoarea pe masă. S-a lăsat o tăcere adâncă. Pentru prima dată, am simțit senzația aceea ciudată și dureroasă că-ți fuge pământul de sub picioare.

— De ce i-ai spus chestia asta? m-a întrebat. *De ce?* Ar mai fi încă aici, dacă nu...

Atunci am urcat scările în goană, am intrat în dormitor, am trântit ușa în urma mea și m-am aruncat pe pat. Dar n-am izbucnit în lacrimi. Pur și simplu aveam senzația că pic în gol. Cuvintele contează. Cuvintele au o importanță majoră. Și cuvintele mele l-au făcut pe tata să plece. Din cauza mea.

O oră și ceva mai târziu, mama a urcat scările și a ciocănit la ușă, întrebându-mă dacă o voi putea ierta vreodată pentru ce mi-a zis. Nu i-am răspuns. A intrat și m-a găsit în pat, ghemuită, cu perna în brațe.

— Jane, draga mea... îmi pare așa de rău.

Am strâns perna și mai aproape de mine și am refuzat s-o privesc.

— Întotdeauna mă ia gura pe dinainte.

Așa cum mi-ai spus de mii de ori până acum.

— Și am fost atât de uluită, de necăjită...

Cuvintele sunt însemnate. Cuvintele contează. Cuvintele au o importanță majoră.

— Cu toții rostim lucruri pe care nu vrem să le rostim...

Da, dar tu exact asta ai vrut să spui.

— Te rog, Jane, te rog...

Mi-am astupat urechile cu palmele, încercând să n-o mai aud. Atunci mama a început brusc să țipe:

— Bine, bine, la fel de calculată și de crudă... ca tatăl tău...
Și a ieșit ca o furtună pe ușă.

Adevărul era că voiam să fiu calculată și crudă, drept pedeapsă pentru comentariul și narcisismul ei nelipsit (chiar dacă nu cunoșteam această noțiune la vremea respectivă). Însă, în realitate, lucrurile stăteau astfel: felul meu de a fi nu includea calculele și cruzimea. Capricioasă, da. Enervantă, da... și cu siguranță introvertită, ori de câte ori mă simțeam rănită sau pur și simplu copleșită de nedreptățile frecvente ale vieții. Dar chiar și la vârsta de treisprezece ani, răutățile gratuite mi se păreau dezgustătoare. Așa că atunci când mama s-a așezat pe scări, hohotind, m-am străduit să ies din poziția mea defensivă și să mă dau jos din pat. M-am așezat pe treaptă, lângă ea, am înconjurat-o cu brațul și mi-am sprijinit fruntea de umărul ei. Abia după zece minute a reușit să-și potolească plânsul. După ce s-a calmat, a dispărut în „camera pentru fete” timp de câteva minute, reapărând cu un chip pe care ația o veselie forțată.

— Ce părere ai dacă pregătesc niște sandviciuri cu șuncă, roșii și salată pentru prânz? m-a întrebat.

Am coborât amândouă și, pentru a nu știu câta oară, ne-am prefăcut că nu s-a întâmplat nimic.

Tata s-a ținut de cuvânt: nu s-a mai întors niciodată acasă... ba chiar a trimis o firmă ce se ocupa cu transportul mobilierului să-i ridice lucrurile și să i le ducă la micul lui apartament pe care-l închiriasse în partea de est a Manhattanului. Peste doi ani s-a pronunțat și divorțul. După aceea, l-am văzut pe tata sporadic (era mai mereu plecat din țară, cu serviciul). Mama nu s-a mai recăsătorit și nici n-a plecat din Old Greenwich. Și-a găsit o slujbă la biblioteca locală, fapt care a ajutat-o să plătească facturile și să dea un sens vieții de zi cu zi. Rareori am mai auzit-o vorbind despre tata, după ce acesta a dispărut din viața ei — oricât de nefericită fusese căsnicia sa, am constatat ulterior cu multă durere că

întotdeauna i-a jelit absența. Însă Codul de bună purtare al mamei — *să nu vorbești niciodată despre lucrurile care te frământă* — era aplicat fără greșală, cu toate că-i simțeam în permanență tristețea. După plecarea tatei, mama a început să bea ca să poată adormi și, treptat, a devenit dependentă de votcă. Era modalitatea ei de a se feri de durerea ce o măcina pe dinăuntru și care o caracteriza atât de bine. Ori de câte ori atacam acest subiect, îmi spunea politicos, dar ferm, că era conștientă de cât alcool toarnă în ea și că e în stare să-și controleze viciul.

— În fine, așa cum obișnuiam să spunem la ora de franceză: „*À chacun son destin*”.

Fiecare cu destinul lui.

Mama sublinia mereu că aceasta era una dintre puținele fraze pe care și le mai amintea de pe vremea facultății — „și eram la franceză începători”. Nu mă surprinde însă că expresia i-a stăruit în minte. Ura din toată inima conflictele — și pe cei care nu procedau ca ea, evitând observațiile cu privire la felul în care noi, oamenii, dăm cu bâta în baltă — și e foarte clar de ce prețuia așa de tare această maximă franțuzească. Din punctul ei de vedere, trăiam cu toții singuri într-un univers ostil — și nimeni nu știa cu adevărat ce-i rezervă viața. Prin urmare, nu ne mai rămânea decât să o scoatem cumva la capăt. În concluzie, de ce să ne facem griji pentru trei pahare de votcă în plus sau să ne lamentăm că suferința permanentă și singurătatea ne urmăresc viața cotidiană ca o umbră? *À chacun son destin*.

Desigur că mama a opus și ea puțină rezistență, mulți ani mai târziu când, la vârsta de șaiszeci și unu de ani, oncologul la care fusese trimisă i-a spus că are cancer în fază terminală.

— E cancer la ficat, a spus cu seninătate, când am alertat într-o suflare în Connecticut, după ce s-a internat la marele spital regional din Stamford. Iar problema cu cancerul

de ficat este că în 99% dintre cazuri nu se vindecă. Dar poate că și asta este o binecuvântare, la urma urmei.

— Cum poți să spui așa ceva, mamă?

— Pentru că e oarecum liniștitor să știi că nu se mai poate face *nimic* pentru tine. Speranța dispare — asta te împiedică să te supui tuturor acelor tratamente oribile ca să-ți prelungești viața și care îți distrug corpul și voința de a trăi și care nici nu te pot salva. Mai bine să ne plecăm în fața inevitabilului, draga mea.

Pentru mama, inevitabilul a venit la scurt timp după aflarea diagnosticului. S-a dovedit foarte pragmatică și ordonată în privința morții ei. Refuzând toate măsurile agresive temporare — care i-ar mai fi asigurat probabil încă șase luni de viață —, a optat pentru îngrijirea paliativă: o infuzie permanentă de morfină intravenoasă, care să-i alunge durerea și frica.

— Crezi că ar trebui să apelez și la religie? m-a întreat într-unul din momentele de luciditate de dinaintea morții.

— Orice îți ușurează suferința, i-am răspuns.

— Jessie, asistenta care are grijă de mine pe tura de zi e de rit pentecostal sau cam așa ceva. Habar n-aveam că au astfel de oameni în districtul Fairfield. În fine, mă tot bate la cap că — dacă sunt gata să-l accept pe Iisus ca Domnul și Salvatorul meu — o să primesc viață veșnică pe lumea cealaltă. „Ia gândiți-vă, doamnă Morgan”, mi-a zis ea ieri, „săptămâna viitoare aveți toate șansele să vă aflați în Rai!”

Mama a așșat un zâmbet răutăcios, dar expresia i-a dispărut de pe chip când m-a întreat iute:

— Dar să presupunem că se dovedește că a avut dreptate. Să zicem că, da, *l-aș* accepta pe Iisus. Ar fi un lucru atât de groaznic? Adică, toată viața mea am avut o asigurare auto cât se poate de cuprinzătoare...

Mi-am plecat fruntea și mi-am mușcat buza, dar nu am reușit să-mi înec suspinul ce mi se ridicase în gât.

— Ești încă în viață, mamă, am șoptit. Și ai putea trăi și mai mult dacă i-ai da voie domnului doctor Phillips...

— Draga mea, iar o luăm de la capăt? Am luat deja o decizie. *À chacun son destin.*

Apoi, brusc, și-a întors capul și a izbucnit în lacrimi. Am strâns-o de mână. Într-un târziu mi-a spus:

— Știi ce mă chinuie? Ce mă scoate din minți cel mai adesea...?

— Ce?

— Îți amintești ce i-ai spus tatălui tău în ziua în care ai împlinit treisprezece ani?

— Mamă...

— Nu mă înțelege greșit, dar chiar i-ai spus...

— Știu perfect ce i-am spus, dar asta s-a întâmplat acum mulți ani și...

— I-ai spus: „N-o să mă mărit niciodată și nici n-o să am copii”, după care ai continuat cu observația că „nimeni nu e de fapt fericit”...

Nu-mi venea să-mi cred urechilor — și m-am trezit gândindu-mă: *E pe patul de moarte, ia calmante puternice împotriva durerii, ignoră-i cuvintele...* chiar dacă știam că trăiește unul din rarele momente de luciditate. Trecuseră atâția ani peste noi, în care ocolisem din răspuțeri acest subiect. Dar în sinea ei încă mai dădea vina pe mine pentru plecarea tatălui meu.

— ... așa ai spus, draga mea, corect?

— Da, așa am spus.

— Și a doua zi de dimineață ce s-a întâmplat?

— Știi foarte bine ce s-a întâmplat, mamă.

— Nu te învinovățesc, iubito. Doar că... ei bine, cauză și efect. Și poate... poate... dacă acele lucruri nu ar fi fost spuse într-un anumit moment... ei bine, cine știe? Poate că tai-că-tu nu și-ar fi făcut bagajele. Poate că sentimentele urâte pe care le avea față de căsnicie i-ar fi trecut. Ne găsim de atâtea ori pe punctul de a ne lăsa păgubași, de a renunța

sau de a zice că nu merită osteneala. Dar fără un element decisiv... acel *ceva* care ne face să pășim în gol...

Mi-am plecat fruntea și n-am mai scos niciun cuvânt. Mama nu și-a terminat fraza, pentru că trupul i-a fost cuprins de una dintre convulsiile specifice durerilor. A încercat să ajungă la sonda pentru morfină, atașată de punga cu perfuzii de lângă pat. Însă mâna îi tremura așa de tare, încât a trebuit s-o iau eu și să eliberez piedica de siguranță, urmărind-o cum se calmează și se prăbușește într-o stare de euforie semicatatonică. În vreme ce mama plutea sub vraja chimică a morfinei, eu nu mă puteam gândi decât la un singur lucru: *Nu-ți poți lua înapoi cuvintele rostite..., iar eu va trebui să trăiesc cu ele.*

Cuvintele sunt însemnate. Cuvintele contează. Cuvintele au o importanță majoră.

Nu ne-am mai vorbit după aceea. Singurul lucru care mă liniștea întru câtva era ideea că părinții mei nu se suportaseră niciodată și că tatăl meu, care dispăruse de mult din viața noastră, ar fi terminat-o cu mama oricum.

Dar — așa cum aveam să descopăr — există o prăpastie mare între a înțelege ceva ce-ți schimbă complet conturul vieții și a accepta realitatea teribilă a situației respective. Partea rațională a creierului — aceea care-ți spune: „Asta s-a întâmplat, nu mai poate fi schimbat, așa că fă bine și obișnuiește-te cumva cu ideea” — este întotdeauna însoțită de o voce furioasă, neliniștită. Este o voce care urlă despre nedreptatea vieții, despre lucrurile îngrozitoare pe care ni le facem singuri sau unii altora; o voce care șoptește apoi insinuos: *Dar poate că e numai vina ta.*

Nu demult, într-una din nopțile în care nu puteam dormi — și când calmantele foarte puternice de care sunt dependentă s-au dovedit neputincioase în fața insomniei ce-mi domină viața — m-am pomenit gândindu-mă la unul dintre cursurile frecventate în primul an de facultate. La un moment

dat, timp de două cursuri la rând, ni s-a vorbit despre un fizician și matematician pe care-l chema Werner Heisenberg. Pe la sfârșitul anilor 1920, acesta a conceput o teoremă numită Principiul incertitudinii, ale cărei detalii le uitasem, așa că am apelat la Google (la ora patru și douăzeci și șapte de minute dimineața) ca să-mi reîmprospătez memoria. Și stați să vedeți ce definiție am găsit: „*În fizica particulelor, Principiul incertitudinii spune că nu este posibil să se determine și poziția și viteza unei particule în același timp, deoarece actul în sine al măsurării ar perturba sistemul*”.

Până aici, teorie pură. Dar cercetând mai departe, am descoperit că Einstein detesta Principiul incertitudinii, comentând: „*Desigur că știm unde se află ceva; putem afla poziția unei particule în mișcare dacă știm toate detaliile posibile, prin extensie, putem prevedea încotro se îndreaptă*”.

Tot el observa, chiar tranșant așa spune, că principiul cade într-un soi de empirism divin, afirmând că: „*Nu-mi vine să cred că Dumnezeu a ales să joace zaruri cu universul*”.

Însă Heisenberg — și colaboratorul lui danez în ale teoremelor, Niels Bohr (părintele mecanicii cuantice) — l-a contrazis pe Einstein susținând că: „*Nu există nicio metodă să aflăm detaliile despre o particulă în mișcare și, prin urmare, nici nu putem prevedea încotro se va îndrepta*”. Bohr a mai adăugat o replică puțin sardonică la sfârșit, informându-și rivalul: „*Einstein, nu-i mai spune tu lui Dumnezeu ce să facă*”.

Citind toate acestea (pe când soarele se ridica la orizont, după o altă *nuit blanche*), m-am trezit că le iau partea lui Heisenberg și Bohr. Dacă totul în viață, din punct de vedere fizic, este compus din particule elementare, cum am putea ști noi cu certitudine încotro ne va purta o particulă anume — sau acea combinație de particule cunoscută sub numele de acțiune, eveniment sau persoană? *Einstein, nu-i mai spune tu lui Dumnezeu ce să facă...* pentru că într-un univers complet aleatoriu, El nu are niciun fel de control.

Însă ceea ce m-a izbit cu adevărat în privința Principiului incertitudinii a fost faptul că m-a dus înapoi cu gândul la seara aceea de revelion din 1987 — și că, din punctul mamei de vedere, Heisenberg avea dreptate. O particulă lansată — comentariile mele dezarmante despre căsnicie — poate avea un rezultat logic, îngrozitor: divorțul. Nu-i de mirare că mama a ales să susțină doctrina empirică. Fără ea, ar fi trebuit să se confrunte cu propriul rol pe care l-a jucat în distrugerea propriei căsnicii.

Însă ea și-a concentrat toată atenția asupra unui singur lucru: mai precis, dacă acea particulă nu ar fi fost lansată în acea noapte, rezultatul ar fi fost unul diferit... și viețile noastre ar fi putut fi diferite în lipsa ei.

M-am gândit adesea la asta în ultimele zile — ideea destinului sub forma unei emisii întâmplătoare de particule, care te duce în locuri pe care nu ți le-ai imaginat vreodată. Și am înțeles cum ne guvernează incertitudinea fiecare clipă a existenței.

Cât despre interpretarea vieții potrivit principiilor liniare...

Ei bine, un alt fizician din anii 1920, Felix Bloch, a susținut ideea că spațiul nu e decât un câmp de operațiuni liniare. Heisenberg n-a înghițit așa o teorie: „*Prostii, a spus el. Spațiul este albastru și păsările zboară prin el*”.

Însă poveștile funcționează mai bine dacă sunt redată într-o formă liniară, secvențială. Iar această poveste, povestea *mea...* trebuie spusă secvențial, pentru că viața poate fi trăită numai „pe dat înainte” și înțeleasă numai „pe dat înapoi”. Și singura modalitate de a conferi un sens celor ce mi s-au întâmplat recent este să încerc să găsesc o semnificație ascunsă în spatele hazardului. Chiar dacă știu că tocmai am enunțat o contradicție.

Pentru că nu există niciun înțeles în natura arbitrară a lucrurilor. Totul se petrece accidental, la întâmplare. Așa cum spațiul este albastru. Iar păsările zboară prin el.